

על עוני, עבודה ומה שביניהם¹

קרנית פלוג* ניצה קסיר (קלינר)*
סדרת מאמרים לדיון 2001.08
אוגוסט 2001

---

* מחלקת המחקר, בנק ישראל.
¹ תודתנו לאיתי פינטו וגילי פרננדס על יעילותם הרבה בעיבוד הנתונים, ולערן ישיב, לויקטור לביא ולמשתתפי הכנסים של פורום ספיר על הערותיהם. כמו כן, אנו מודים לפורום למדיניות כלכלית ע"ש פנחס ספיר, שמחקר זו נערך והוצג במסגרתו.

הדעות המובאות במאמר זה אינן משקפות בהכרח את עמדת בנק ישראל

תקציר

בעבודה זו אנו מאפיינות את קבוצת העניים בישראל ובוחנות את הגורמים העיקריים לעוני והשינויים בו על פני השנים 1987-1999. בפרט אנו מתמקדות בגורמים המשפיעים על פרטים לעבוד ועל גובה הכנסתם מעבודה, כמרכיבים מרכזיים בהימצאות משק הבית מעל או מתחת לקו העוני. זאת תוך התייחסות גם להשפעתם של גורמי מדיניות שונים, ובראשם מערכת הקצבאות והשינויים בהם על פני זמן, ושכר המינימום, על תחולת העוני. העבודה בוחנת גם מה הם הגורמים לכך שבקבוצות אוכלוסייה שונות שיעורי העוני גבוהים במיוחד.

מהעבודה עולה כי ניתן לזהות את העדר תעסוקת ראש משק הבית כגורם מרכזי לעוני. מהצד השני, קיומו של יותר ממפרנס אחד מבטיח כמעט באופן מוחלט מפני הימצאות מתחת לקו העוני. ככלל, האוכלוסיות בהן שיעורי עוני גבוהים מתאפיינות בהעדר או מיעוט מפרנסים. באותן אוכלוסיות של העדר מפרנסים ה"טיפולי" על ידי מדיניות ההעברות, מצמצם במידה רבה את תחולת העוני. כך למשל, הפנסיות וקצבאות הזקנה מקטינים את העוני בקרב קשישים, והשלמת ההכנסה מקטינה את העוני בקרב משפחות חד הוריות; מידת החילוץ מעוני באוכלוסיות אלו קשור קשר הדוק עם גודל הקצבאות. כמו כן, קצבאות הילדים מקטינות במידה רבה את העוני בקרב משפחות גדולות, אם כי, בטווח הארוך גם גודל המשפחה הוא אנדוגני, כך שלא ברור שבטווח הארוך אכן פועלת מדיניות זו להקטנת העוני. הניתוח האמפירי מצביע על הסתברות גבוהה בהרבה שלא להיות מועסק (ולא להשתתף בשוק העבודה) בקרב מקבלי תמיכות גבוהות. בטווח הקצר אם כן, המפתח לטיפול בבעיית העוני טמון בתמהיל נכון של תמיכות ותמריצים לעבודה לאלה המסוגלים לכך.

גורם חשוב בהקטנת שיעורי העוני הוא ההשכלה, הפועל להקטנת העוני הן על ידי הגדלת השכר והן על ידי הגדלת שיעורי התעסוקה. קשר זה בין רמת ההשכלה והעוני התחזק על פני זמן. הקשר החזק שנמצא בין השכלה להסתברות להימצא מתחת לקו העוני מצביע על כך שהפתרון לבעיית העוני בטווח הארוך טמון במערכת החינוך.

ממצא נוסף העולה מהניתוח האמפירי הוא שכוחות העוני הגבוהה יחסית בקרב לא יהודים, גם כאשר נלקחות בחשבון תכונות אחרות כמו, ההשכלה, גודל משפחה ומספר המפרנסים. ממצא זה מרמז על אפליה בשוק העבודה, ואולי גם על טיב השכלה ירוד יחסית לשאר האוכלוסייה.

1. הקדמה

בעבודה זו אנו מאפיינות את קבוצת העניים בישראל ובוחנות את הגורמים העיקריים לעוני והשינויים בו על פני השנים 1987-1999. בפרט אנו מתמקדות בגורמים המשפיעים על פרטים לעבוד ועל גובה הכנסתם מעבודה, כמרכיבים מרכזיים בהימצאות משק הבית מעל או מתחת לקו העוני. זאת תוך התייחסות גם להשפעתם של גורמי מדיניות שונים, ובראשם מערכת הקצבאות והשינויים בהם על פני זמן, ושכר המינימום, על תחולת העוני (שיעור המשפחות העניות מכלל המשפחות). העבודה בוחנת גם מה הם הגורמים לכך שבקבוצות אוכלוסייה שונות שיעורי העוני גבוהים במיוחד.

לאחרונה התרבו העבודות העוסקות בעוני ובאי שוויון בחלוקת ההכנסות. חלק מן העבודות מתמקדות באוכלוסיות שונות, בהן תחולת העוני גבוהה יחסית: האוכלוסייה הלא יהודית (גרא וכהן 2000), הילדים בישראל (קליין 2000), נשים (אלאור 2000) והחרדים (דהן 1998), ברמן (1998) וברמן וקלינוב (1997). עבודות חדשות אחרות עוסקות במידת הפרמננטיות של העוני ובמידת הניידות ממצב של עוני ואליו (וקנין ושעיו 2000), זוסמן ורומנוב (2000), ויוסטמן וספיבק (2000).

התבוננות בהתפתחות תחולת העוני בעשור האחרון מראה שב-1999 חלה עלייה קלה בתחולת העוני. עלייה זו בתחילת העוני באה לאחר שבשנים 1997-1998 הסתמנה יציבות, ירידתו בשנתיים שלפני כן, ועלייתו בראשית שנות התשעים (ראו דיאגרמה 1). השוואת תחולת העוני בישראל לעומת זו שבמדינות אחרות, כפי שעולה מתוך הניתוח של ה- Luxembourg Income Study ונתוני הביטוח הלאומי, מצביעה על כך ששיעור העניים בישראל (שהכנסתם נמוכה ממחצית ההכנסה הפנויה לנפש סטנדרטית) גבוה משמעותית מזה שבמדינות המפותחות האחרות ונמוך רק מזה שבארה"ב. זאת למרות שבהכנסות נטו אי השוויון בישראל דומה לחציון של אי השוויון במדינות המפותחות.

העבודה כוללת חמישה חלקים. לאחר ההקדמה מוצג בסעיף 2 תיאור של אפיון אוכלוסיית העניים. בחלק השלישי מתוארת בקצרה הגישה המתודולוגית. הממצאים העיקריים מופיעים בסעיף הרביעי וההערות לסיכום בסעיף החמישי.

2. אפיון אוכלוסיית העניים בישראל

בחלק זה של העבודה נבחן את אוכלוסיית העניים בישראל. כדי לאפיין את העניים, חילקנו את משקי הבית למשפחות שמעל ומתחת לקו העוני על פי ההכנסה הפנויה וגודל משק הבית, מתוך הנתונים של סקרי ההכנסות. כדי לאפיין את אוכלוסיית העניים נבחן את שיעורי העוני בקרב קבוצות אוכלוסייה שונות (עובדים/לא עובדים, יהודים/לא יהודים, משכילים/לא משכילים, וכן על פי גודל המשפחה, סוג ההשכלה -- ישיבה או מוסד לימודי אחר, מספר המפרנסים וכו'). כמו כן, נתייחס להרכב אוכלוסיית העניים על פי אותם משתנים, כל זאת בין השנים 1987 עד 1999.

בניתוח תופעת העוני בישראל על פי קו העוני, המוגדר כרמת הכנסה כספית השווה למחצית מההכנסה הפנויה החציונית, מתוקנת למספר הנפשות (עם הנחה של יתרונות לגודל בצריכה), ובניתוח אי השוויון על פי התחלקות ההכנסות, חשוב להדגיש כמה נקודות:

- קו העוני מייצג "עוני יחסי" ולא "עוני מוחלט" במובן של היכולת לצרוך סל בסיס המספק צרכים בסיסיים.
- ההתייחסות הן בקו העוני, והן במדדי אי השוויון, רק להכנסה כספית אינה משקפת רווחה. בפרט, לא נלקחת בחשבון הבחירה שלא לעבוד בשוק העבודה, ולא נוקפת הכנסה בגין כך (כך למשל משפחות בהן נשים המטפלות בילדיהן עשויות להיחשב כעניות, לעומת משפחות בהן נשים עובדות ומעבירות את מלוא שכרן למטפלת והכנסתן מציבה אותן מעל קו העוני; לא ברור רווחתן של איזו מהמשפחות גבוהה יותר).
- הגדרת קו העוני ואי השוויון ביחס להכנסה כספית בלבד אינה לוקחת בחשבון את השירותים הציבוריים הניתנים באופן דיפרנציאלי ובמחיר דיפרנציאלי לאוכלוסיות שונות (שירותי דיור, חינוך, בריאות וכדומה). אי הכללתם על ידי זקיפת הכנסה, מעלה את אומדני העוני. הטיה זו משמעותה שמדיניות רווחה שתתמקד במתן שירותי חינוך למשל, לאוכלוסיות חלשות, לא תבוא לידי ביטוי כלל במדידת קו העוני.
- קו העוני מתייחס רק להכנסה הכספית ואינו כולל זקיפות הכנסה בגין רכוש.
- סולם השקילות הנהוג בישראל, שנאמד לפני כ-30 שנה על פי שיטת אנגל מבטא הרבה פחות יתרונות לגודל בהשוואה לרוב הסולמות הנהוגים במערב (ברנע ודביר (2000)).

למרות חסרונותיו של קו העוני המוגדר בצורה המקובלת, אנו מאמצות בעבודה זו את ההגדרה הנ"ל, בשל פשטותה היחסית, זמינות הנתונים, והעובדה שזו ההגדרה המקובלת במדינות המערב ובספרות.

2.1. תחולת העוני והרכב העניים בישראל¹

שיעור העוני בקרב כלל האוכלוסייה היה ב-1999 18 אחוזים. בקרב העניים 60 אחוזים היו במשקי בית בהם אין מפרנסים, 69 אחוזים היו ממשקי בית יהודיים, בכ-75 אחוזים ראש משק הבית היה עם פחות מ-12 שנות לימוד, וכ-29 אחוזים היו קשישים.

שיעורי העוני היו שונים בין קבוצות אוכלוסייה שונות. בולטים שיעורי עוני גבוהים (מעל ל-42 אחוזים) בקרב משקי הבית בהם אין מפרנס, משקי הבית הלא יהודים, ובמשפחות ברוכות ילדים (משקי הבית בהם 4 ילדים ויותר). לעומת זאת שיעור העוני היה רק 2 אחוזים בקרב משפחות שיש בהן יותר ממפרנס יחיד. בין משקי הבית שראשיהם אינם עובדים, בולט שיעור עוני גבוה במיוחד, 83 אחוזים, בקרב החרדים שבהם (ראו לוח 1)².

ממצאים דומים לגבי שכיחות העוני בקרב אוכלוסיות שונות נמצאו גם עבור שנים קודמות³. בסקרי הכנסות קודמים (עד 1997) ניתן לזהות גם אוכלוסיית "מוגבלים" שבקרבה מתקרב שיעור העוני לכמחצית.

¹ הניתוח האמפירי בעבודה זו מבוסס על סקרי ההכנסות השנתיים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. לפירוט ראה נספח

.1

² דיווח על הרכב העוני ותחולת העוני באוכלוסיות שונות מופיע מידי שנה בדוחות של המוסד לביטוח לאומי.

³ עד שנת 1997 מתבסס הניתוח על סקרי ההכנסות, מ-1998 שולבו סקרי ההוצאות וההכנסות והניתוח מתבסס על הסקר המשולב. בסקר זה מופיעות אוכלוסיות שלא נכללו בסקרים הקודמים ובכלל זה אוכלוסיית מזרח ירושלים, אוכלוסיית העצמאים ואוכלוסייה במושבים ובמושבים כפריים.

לוח 1:
נתונים על עוני במשפחות לפי סקר הכנסות 1999
(תצפיות משוקללות)

שיעור העוני (באחוזים)	לא עניים	עניים	
17.8	1,405,634	303,647	סך-הכל
9.5	1,151,264	120,654	משפחות עם מפרנס
18.3	475,508	106,430	מפרנס יחיד
2.1	675,756	14,224	שני מפרנסים או יותר
41.8	254,370	182,993	משפחות ללא מפרנס
שיעור העוני בקרב המשפחות שראשי משק הבית בהן:			
14.1	1,279,875	209,964	יהודים
42.7	125,760	93,684	לא יהודים
10.0	671,219	74,937	משכילים*
23.8	734,416	228,711	לא משכילים
15.9	1,145,702	216,665	לא קשישים**
25.1	259,933	86,983	קשישים
משפחות:			
16.1	739,602	141,962	ללא ילדים
14.9	585,784	102,672	עד 3 ילדים
42.4	80,249	59,013	+4 ילדים
שיעור העוני בקרב המשפחות בהן*** ראש משק הבית אינו קשיש:			
63.2	56,635	97,375	אין מפרנס
19.7	428,179	105,065	מפרנס 1
2.1	660,886	14,224	+2 מפרנסים
שיעור העוני בקרב המשפחות החרדיות בהן* ראש משק הבית אינו קשיש:			
83.4	3,035	15,288	אין מפרנס
34.3	14,180	7,414	מפרנס 1
1.0	10,442	106	+2 מפרנסים
17.5	1,352,744	285,911	לא חד הורית
25.1	52,891	17,737	חד הורית
17.8	1,346,982	291,260	לא באזור פיתוח א'
17.4	58,653	12,388	אזור פיתוח א'

* בעלי 12 שנות לימוד ומעלה

** קשיש מוגדר כ: ראש משק בית גבר בגיל +65 או ראש משק בית אישה בגיל +60.

*** משפחה חרדית מוגדרת כמי שלפחות אחד מבני הבית למד/לומד בישיבה מוסד השכלה אחרון.

3. הגישה המתודולוגית

בבסיסה של הגישה המתודולוגית, נמצאת פונקציה תועלת משפחתית (מנורמלת לנפש סטנדרטית), המושפעת מכמות הפנאי והתצרוכת. המשפחה קובעת את כמות הפנאי, כך שתביא למקסום של פונקציה תועלת זו.

כלומר, בעיית המשפחה i :

$$(3.1) \quad \max_{L^i} U^i(L^i(x^i), C^i)$$

$$s.t \quad C^i = I^i + T^i(x^i, L_t)$$

- כאשר :
- $U^i(x^i)$ - פונקצית התועלת המשפחתית של משפחה i ,
  - L^i - כמות הפנאי המשפחתי,
  - x^i - מאפייני המשפחה (כמו גודל המשפחה, השכלה, דת ועוד),
  - C^i - צריכה משפחתית,
  - I^i - ההכנסה המשפחתית מעבודה,
  - T^i - תשלומי העברה שקיבלה המשפחה.

(כאשר כל המשתנים מתייחסים כאמור, לנפש סטנדרטית).

במודל קיימת הנחה סמויה שכל מי שרוצה לעבוד יכול לעבוד בהיקף הרצוי, ולכן אין הבחנה בין תעסוקה לבין השתתפות בכוח העבודה. לשם פשטות, נניח שמלוא ההכנסה נצרכת.

$$(3.2) \quad I^i = (N^i - L^i(x^i))W^i(x^i)$$

כש : N^i - כמות עבודה מכסימלית אפשרית,

$W^i(x^i)$ - שכר ליחידת עבודה. לשם פשטות אנו מניחות במודל שיחידות העבודה של המשפחה הן הומוגניות, וההחלטה על היצע העבודה נעשית ברמה המשפחתית. בתנאי תחרות יקבע השכר על פי תכונות הפרטים המועסקים ובראשן השכלתם ומשלח ידם.

נניח ש:

$$\frac{\partial^2 U^i}{\partial C^2} < 0, \quad \frac{\partial^2 U^i}{\partial L^2} < 0, \quad \frac{\partial^2 U^i}{\partial L \partial C} > 0, \quad \frac{\partial U^i}{\partial C} > 0, \quad \frac{\partial U^i}{\partial L} > 0$$

במציאות, בחלק מן המשתנים לא קיימת רציפות, כמו למשל ב- L^i . למרות האמור, נניח לשם פשטות רציפות בכל המשתנים.

מתנאי סדר ראשון, מתקבל:

$$(3.3) \quad \frac{U_L^i}{U_C^i} = W^i(x^i) - \frac{\partial T^i}{\partial L^i}$$

כאשר: U_L^i ו- U_C^i הן הנגזרות החלקיות של פונקציית התועלת יחסית ל- C ו- L בהתאמה. קל לראות

ש- $\frac{U_L^i}{U_C^i}$ פונקציה יורדת ב- L , בהנחה של תועלת שולית פוחתת של פנאי ושל צריכה (שכן

$$.(U_C(\bar{L}) - 1 - U_L(\bar{L}))$$

מפתרון משוואה (3.3) מתקבל ה- L האופטימלי. וממשוואה זו עולה כי ה- L האופטימלי תלוי ב: פונקציית התועלת, בפרמטרים שלה המגדירים את פונקציית התועלת השולית מפנאי ומצריכה, בשכר, במבנה התמיכות, ובהשפעת כמות העבודה על ערכן: $-T_L$ - כאשר $T_L > 0$ כאשר יש למשל מבחן הכנסה; כלומר ההכנסה מתמיכות גדלה כשהפנאי גדל וההכנסה מעבודה קטנה. ממשוואה זו נובע שככל ש- T_L קטן יותר כלומר כשהמס האפקטיבי על תמיכות למיניהן קטן יחסית (למשל, כשניתנות הטבות לעובדים – לדוגמה נקודות זיכוי), כך יקטן התמריץ לאי עבודה הגלום בתמיכות.

U_L - התועלת השולית של הפנאי התלויה, עבור כל משק בית, בפרמטרים של פונקציית התועלת שלו. פרמטרים אלו מושפעים מתכונות הפרטים כגון גודל המשפחה, "חרדיות" ו"קשישות".

U_1 - התועלת השולית של ההכנסה, פוחתת ככל שההכנסה עולה ומושפעת מגובה התמיכות ומהשכר (השפעת הכנסה).

W - מושפע מההון האנושי, מאפליה בשוק העבודה מהגיל, ומהגיל בריבוע (על פי תיאורית ההון האנושי). מכאן, נובע שהיצע העבודה המשפחתית הוא פונקציה של המשתנים הבאים:

T_L - מידת הקיזוז של התמיכות כאשר הפרט עובד.

$$L = f\left(\underbrace{\text{קשיש, חרדי, גודל משפחה}}_{\text{תכונות המשפיעות על הפרמטרים של פונקציות התועלת}}, T(x^i), W(x^i), T_L(x^i)\right)$$

הקביעה של L יחד עם משוואת השכר קובעים את סך ההכנסה משכר $W(N-L)$. אלה, יחד עם T (פונקציה של תכונות משק הבית) קובעים את סך ההכנסה הכספית של המשפחה. כל אלה בשילוב עם תכונות משק הבית קובעים את ההכנסה לנפש סטנדרטית, ולכן את ההמצאות מעל או מתחת לקו העוני:

$$(3.5) \text{ Pov} = f(L, W, T, x^i)$$

העוני נקבע באופן חד ערכי, כאשר נתונים L, T, W והרכב משק הבית; כאשר מבחינת משק הבית הבודד, ההכנסה החציונית, המגדירה את גובהו של קו העוני, נתונה. ניתן לאמוד כל אחד מהמשתנים הללו באופן הבא: $(L(x^i), T(x^i)), T(x^i), W(L, x^i)$. הצורה "המצומצמת" של (3.5) היא:

$$(3.6) \text{ Pov} = f(x^i) + \varepsilon$$

הניתוח האמפירי שלהלן יתייחס לקשר בין הגורמים המשפיעים על L, T, W והרכב המשפחה והעוני על ידי אמידת הצורה המצומצמת של המשוואה ואמידה של משוואות שכר ותעסוקה.

4. הניתוח האמפירי

הניתוח האמפירי, ברוח הגישה המתודולוגית שתוארה לעיל, אומד את הצורה המצומצמת כפי שהוצגה במשוואה (3.5) כך ש :

קו העוני מתייחס, כאמור, להכנסה לנפש סטנדרטית.

לכל משק בית i נגדיר משתנה P^i באופן הבא :

אם משק הבית נמצא מתחת לקו העוני $P^i = 1$ ואחרת $P^i = 0$.

ולפיכך :

(הכנסה לא-כלכלית, הכנסה כלכלית, גודל המשפחה) $P^i = f$.

כאשר :

(תכונות המשפיעות על הקצבאות : קשישות, חד הוריות... הכנסה כלכלית) $h =$ הכנסה לא כלכלית

(....., תכונות ההון האנושי, מספר המפרנסים) $g =$ הכנסה כלכלית

לשם פשטות הנחנו, שעבור כל פרט במשק הבית L מקבל את הערכים 0 או 1.

בשלב שני, נאמוד גם את המשוואות $(L(x^i), T(x^i))$ ו- $W(x^i)$ בעוד שהקשר $T(L, x^i)$ נתון על פי מערכת התמיכות הממשלתית ובהתאם למאפייני המשפחה. שלב זה נעשה כדי להעמיק את הניתוח של השפעת מאפייני משק הבית על ביצועיו בשוק העבודה -- השתתפות ושכר -- שמאידך משפיעים על הסתברותו להיות עני.

4.1 הגורמים המשפיעים על ההסתברות להיות עני -- שנת 1999

הממצאים שהוצגו בחלק השני לגבי שכיחות העוני בקרב אוכלוסיות שונות כשלעצמם אינם מלמדים על הסיבות לעוני בקרב אוכלוסיות שונות, בין היתר משום המתאם הגבוה בין השתייכות לחלק מהקבוצות. למשל באוכלוסיית החרדים שכיחות גבוהה של משפחות בעלות 4 ילדים ויותר, וכך שכיחות גבוהה של העדר מפרנס או של קיומו של מפרנס יחיד, דבר המסביר לפחות חלקית את השיעור הגבוה של העניים בקרבם.

בחלק זה תבחן ההשפעה הכמותית של אפיונים שונים על ההסתברות להשתייך לקבוצת העניים. זאת על ידי הרצת רגרסיית Logit אשר בוחנת את השפעתם של המאפיינים השונים על ההסתברות להיות עני. יחס ההסתברויות מתוך הרגרסיה עונה על השאלה, פי כמה גדולה הסתברותו של משק בית להיות עני אם יש לו תכונות מסוימות (כאשר שאר המאפיינים שלו, נתונים). חשיבותו של הניתוח ההסתברותי בכך שהוא בוחן את התרומה השולית של כל תכונה על ההסתברות להיות עני. הממצאים של המשוואה מופיעים בלוח 4².

משתנה מרכזי המשפיע על ההסתברות להימצא מתחת לקו העוני הוא מספר המפרנסים במשק הבית. ככל שעולה מספר המפרנסים פוחתת באופן חד ההסתברות להיות עני. (ממצא זה עקבי עם העובדה שרק 2 אחוזים מקרב המשפחות שיש בהן יותר ממפרנס אחד הן עניות לעומת כ-20 אחוזים באוכלוסייה בעלת מפרנס אחד ו-63 אחוזים בקרב המשפחות שאין בהם מפרנס (ושאין קשישות)).

הגידול במספר שנות ההשכלה מקטין באופן ברור את ההסתברות להיות עני: במשוואה בה הוכנסו שנות לימוד כמשתנה רציף, היה מקדם ההשכלה -0.3. כאשר הוכנס משתנה זה כקבוצות השכלה (ללא השכלה, 1-4 שנות לימוד, 5-8 שנות לימוד, 9-10 שנות לימוד, 11-12 שנות לימוד, 13-15 שנות לימוד, ו-16 ומעלה שנות לימוד), ההסתברות להיות עני יורדת באופן מונוטוני ככל שעולים בקבוצת ההשכלה. כך למשל גבוהה ההסתברות לעוני במשק בית בו ראש משק הבית חסר השכלה פי 5 מזו של משק בית שבראשו בעל 16+ שנות לימוד, ובמשק בית שבראשו בעל 9-10 שנות לימוד גדולה פי 3. כצפוי, נמצא שבקרב משפחות לא יהודיות וחרדים ההסתברות להימצא מתחת לקו העוני גבוהה יותר מאשר בשאר האוכלוסייה. יחס ההסתברויות של המשתנים הללו נמוך ממה שמתקבל מתוך ההתייחסות לשכיחויות היחסיות של עוני בקרב אוכלוסיות אלה בשל המתאם הגבוה של ההשתייכות לאוכלוסיות הללו עם משתנים אחרים (מספר המפרנסים, מספר ילדים ועוד) המשפיעים גם הם בכיוון הגדלת ההסתברות להיות עני.

העובדה שההסתברות לעוני בקרב חרדים היא פי 3 מאשר בקרב שאינם חרדים גם כאשר נלקחים בחשבון גודל המשפחה, מספר המפרנסים, והסטטוס התעסוקתי של ראש משק הבית מצביעה על כך שלסוג ההשכלה הנרכשת על ידם יש תשואה נמוכה יחסית בשוק העבודה (ראו רגרסיית השכר

⁴ תוצאות איכותיות דומות התקבלו ברגרסיה גם כשהמשתנה התלוי מתייחס לפרטים ולא למשקי בית, וגם כשמריצים פונקציה פרוביט.

לוח 2 :

ההסתברות להיות עני כפונקציה של משתנים שונים – שנת 1999*
 (הרצה של מודל Logit, מעל קו העוני = 0, מתחת לקו העוני = 1)

Odds Ratio:	המקדם ברגרסיה	
3.171	1.1539	לא יהודים
1.174	0.1606	ארץ לידה של ראש משק בית (יהודי) : אסיה אפריקה (לעומת ילידי הארץ)
0.756	-0.2800	ארץ לידה של ראש משק הבית (יהודי) : אירופה אמריקה (לעומת ילידי הארץ)
1.835	0.6071	עולים חדשים (שנת עלייה מ-1990 והלאה)
5.218	1.6522	השכלת ראש משק הבית 0 שנות לימוד
4.637	1.5341	השכלת ראש משק הבית 1-4 שנות לימוד
2.964	1.0865	השכלת ראש משק הבית 5-8 שנות לימוד
2.805	1.0314	השכלת ראש משק הבית 9-10 שנות לימוד
1.972	0.5835	השכלת ראש משק הבית 11-12 שנות לימוד
1.510	0.4120	השכלת ראש משק הבית 13-15 שנות לימוד
3.048	1.1146	חרדים (אחד מבני המשפחה למד או לומד בישיבה)
2.535	0.9301	1-3 ילדים (לעומת משפחות ללא ילדים)
5.497	1.7041	4-5 ילדים (לעומת משפחות ללא ילדים)
4.871	1.5834	6-7 ילדים (לעומת משפחות ללא ילדים)
8.835	2.1787	+8 ילדים (לעומת משפחות ללא ילדים)
3.935	1.3699	משפחות בהן ראש משק הבית אינו עובד
0.158	-1.8443	מספר מפרנסים
0.579	-0.5462	משפחות חד הוריות
0.937	-0.0654	גיל של ראש משק הבית
1.001	0.0005	גיל של ראש משק הבית בריבוע
0.450	-0.7993	ראש משק הבית קשיש (גבר מעל 65, אישה מעל 60)
1.644	0.4974	ראש משק הבית בעל מקצוע חופשי, טכני או מנהל (לעומת אקדמאי)
2.181	0.7796	ראש משק הבית בעל מקצוע פקידות, מכירות או שירותים (לעומת אקדמאי)
2.282	0.8252	ראש משק הבית בעל מקצוע מקצועי (לעומת אקדמאי)
3.144	1.1455	ראש משק הבית לא מקצועי (לעומת אקדמאי)
1.046	0.0446	מגורים באזור פיתוח א'
1.294	0.2575	מגורים באזור פיתוח ב'

(* הרגרסיה הורצה של נתוני קובץ משקי בית, סקר משולב : הכנסות והוצאות.)

בהמשך). לעומת זאת, הסבירות הגבוהה יותר לעוני בקרב לא יהודים גם כשנלקחת בחשבון ההשכלה, משלח היד וגודל המשפחה מרמזת על אפלייתם בשוק העבודה אם בשכר, ואם באופציות התעסוקה העומדות בפניהן. עם זאת יש לזכור שברגרסיות לא ניתן ביטוי לטיב ההשכלה. יתכן שממצא זה עקבי גם עם איכות השכלה נמוכה יותר בקרב הישובים הלא יהודים (אדלר ובלס (1996), לביא ושות' (2000)).

התוצאות ביחס לקשישים ולמשפחות חד הוריות מצביעות על כך שכאשר לוקחים בחשבון את הסטטוס התעסוקתי שלהם (אי עבודה בדרך כלל) ההסתברות של משק בית שבראשו קשיש, או של משפחה חד הורית להיות מתחת לקו העוני נמוכה יותר מאשר משפחה באותו מצב שבראשה לא עומד קשיש ואינה חד הורית. זאת משום שתשלומי העברה (קצבת זקנה ופנסיה עבור הקשישים, והשלמת הכנסה למשפחות חד הוריות) משפרים את מצבן ביחס למשפחות אחרות שראשיהן אינם עובדים.

ממצא נוסף העולה מן הרגרסיות הוא ההשפעה הרבה שיש למספר הילדים על ההסתברות להימצא מתחת לקו העוני זאת משום שככל שמשפחה גדולה יותר, ההכנסה הנדרשת כדי לספק רמת חיים סבירה (הימצאות מעל קו העוני) היא גבוהה יותר. כזכור שכיחות העוני גבוהה יחסית במשפחות מרובות ילדים (כלומר, משפחות בהן מספר הילדים מ-4 ומעלה) היא כמעט פי 3 שבקרב משפחות קטנות יותר. עם זאת, התבוננות מפורטת יותר בהשפעה של מספר הילדים, על ידי חלוקת גודל המשפחה למספר רב יותר של תתי קבוצות (1-3 ילדים, 4-5 ילדים, 6-7 ילדים ו-8 ילדים ומעלה), מלמדת שההסתברות להיות עני לא גדלה באופן מונוטוני עם מספר הילדים. בכל אחת מקבוצות אלו גבוהה ההסתברות להיות עני מזו שבקרב משפחות ללא ילדים (כשיתר המאפיינים זהים). בניגוד לצפוי, בתוך המשפחות מרובות הילדים, הסתברות גבוהה במיוחד להיות עני דווקא בקרב משפחות בנות 4-5 ילדים, והיא יורדת במעט בקרב משפחות גדולות יותר, עם 6-7 ילדים. הגורם המרכזי התורם לכך ששיעור העוני אינו ממשיך לעלות בצורה מונוטונית עם מספר הילדים, בקרב משפחות מרובות ילדים הוא מבנה קצבאות הילדים (לוח 3). גובה הקצבה עבור כל ילד נוסף מהילד הרביעי ואילך עולה על ההכנסה הנוספת הנדרשת כדי להימצא מעבר לקו העוני⁵. יחס ההסתברות הגבוה (8.8) עבור 8 ילדים ומעלה ב-1999 למרות הקצבאות הגבוהות יחסית מהילד הרביעי ומעלה משקף את שחיקת הקצבאות

⁵ הגדלת קצבאות הילדים מהילד החמישי ואילך על פי התיקון לחוק שנכנס לתוקף ב-2001, משמעותה שהפיצוי הכספי עבור ילדים אלה יעלה משמעותית מעבר להכנסה הנוספת הנדרשת, וכך יקטין את שיעורי העוני בקרב משפחות גדולות.

לוח 3:

מספר ילדים, קצבאות הילדים וקו העוני, 1999

מספר ילדים	קו העוני*	השינוי בקו העוני	גובה קצבאות הילדים	השינוי בגובה קצבאות הילדים**	השינוי בקצבאות פחות השינוי בקו העוני
1	3,370.8	826.8	169	169	-657.8
2	4,070.4	700.4	338	169	-531.4
3	4,770	699.6	676	338	-361.6
4	5,406	636	1,359	683	47
5	6,042	636	1,933	574	-62
6	6,614.4	572.4	2,566	633	60.6
7	7,123.2	508.8	3,157	591	82.2

* מחושב למשפחה הכוללת גם שני מבוגרים.

** על פי הקצבאות המוגדלות מהילד החמישי ומעלה, לפי "חוק משפחות ברוכות ילדים", שנכנס לתוקף ב-2001, מגיעה ההכנסה הנוספת מהילד החמישי ומעלה ל-855 ש"ח.
מקור: נתוני המוסד לביטוח לאומי.

בשנה זו, יחסית להכנסה החציונית. עבור 1998, היה יחס זה נמוך משמעותית מהיחס עבור 4-5 ילדים⁶. יתכן שהעלייה בהסתברות להימצא מתחת לקו העוני כאשר מספר הילדים גדל (מעל 4 ילדים) למרות מבנה הקצבאות, משקפת היקף משרה קטן יותר, בעיקר אצל המפרנס השני (במידה והיא מועסקת) במשפחות מרובות ילדים.

משתנים נוספים המשפיעים על ההסתברות להיות עני הם: משלחי יד המשפיעים בכיוון הצפוי, ארץ המוצא – מוצא אירופאי-אמריקאי מקטין את ההסתברות להיות עני, עלייה מאז 1990 מעלה את ההסתברות להיות עני ומשקפת כנראה תשואה נמוכה על ההשכלה הנמדדת בשנות לימוד (בין היתר בשל בעיות שפה ומחסור בהון אנושי ספציפי אחר למדינה). גיל ראש משק הבית (והגיל בריבוע) המשקפים את הותק שלו בשוק העבודה (כמקובל במשוואות שכר) משפיעים באופן הצפוי בשל השפעתם

⁶ עבור משפחות גדולות קיימת הטיה כלפי מעלה בהסתברות לעוני שכן ילד שנולד במהלך הרביע נחשב לצורך חישוב גודל המשפחה, בעוד שההכנסה מקצבת ילדים בגינו נזקפת רק באופן חלקי.

על השכר. מגורים באזורי פיתוח משפיעים אף הם כצפוי, להגדלת ההסתברות להיות מתחת לקו העוני אם כי ההשפעה של אזור פיתוח א' קטנה ביותר, כנראה בשל הטבות, ובכלל זה הטבות מיסוי אותן מקבלים תושבי האזור. חלוקת אזורי הפיתוח לדרום, צפון ומרכז לא הצביעה על הבדלים מובהקים ביניהם.

בסקרי הכנסות קודמים (עד 1997) ניתן, כאמור, לזהות גם אוכלוסיית "מוגבלים" מתוך האוכלוסייה העובדת במשרה חלקית. כצפוי בהוספת משתנה זה לרגרסיה מתקבל שבמשפחה בה ראש משק הבית "מוגבל", גדלה גם ההסתברות להימצא מתחת לקו העוני.

כדי לבדוק את ההשפעה של המשתנים שנמצאו משפיעים על ההסתברות לעוני בכלל האוכלוסייה בקבוצות אוכלוסייה בהן שכיחות העוני גבוהה, הרצנו את רגרסיית ה-Logit גם עבור כל אוכלוסייה בנפרד. הממצאים של הרגרסיות מוצגים בלוח 4. לגבי רוב המשתנים המרכזיים, כיוון ההשפעה על ההסתברות להיות מתחת לקו העוני בקבוצת השונות דומה באוכלוסיות השונות, אם כי העוצמה שונה בחלק מהמשתנים בין הקבוצות. בהקשר זה בולטת ההסתברות הנמוכה לעוני בקרב חרדים בעלי 5-8 שנות לימוד, בעוד שבכלל האוכלוסייה, ככל שרמת ההשכלה גבוהה יותר, ההסתברות לעוני קטנה יותר. זאת כמובן לאור שיעורי ההשתתפות הגבוהים יחסית בכוח העבודה של אלה מבין החרדים שאינם ממשיכים ללמוד.

יחס ההסתברויות הגבוה לעוני במשפחות לא יהודיות גדולות במיוחד קשור כנראה לכך שבמשקי בית לא יהודיים עם מספר ילדים גדול, קיימת התופעה של משק בית ובו שתי נשים ויותר ולפיכך הילדים הם מנשים שונות, כך שגודל הקיצה נמוך מזה שהייתה משולמת עבור אותו מספר ילדים מאם אחת. עוד בולט כי עבור חלק מהאוכלוסיות, בפרט חרדים, משפחות מרובות ילדים ולא יהודים, המגורים באזור פיתוח א' מפחיתים משמעותית את ההסתברות לעוני, וזאת כנראה עקב ההטבות הניתנות באזורים אלו.

לוח 4 : ההסתברות להיות עני כפונקציה של משתנים שונים בקבוצות אוכלוסייה שונות – שנת 1999

יחס ההסתברויות (הרצה של מודל Logit)

לא יהודים	כלל האוכלוסייה	חרדים	לא יהודים	חד הוריות	מרובות ילדים	קשישים	ללא מפרנסים
3.159				*1.098	4.466	4.979	3.019
יהודי, ארץ לידה של ראש משק הבית (לעומת ילידי הארץ)							
1.182	2.136			1.698	1.349	1.400	1.242
0.760	1.181			*1.011	1.372	0.747	0.657
1.851	0.675	0.673		1.186	3.610	3.346	2.279
5.231	*1.279	3.104		52.291	5.521	5.583	5.154
4.656	3.347	12.075		12.419	4.133	4.271	
2.961	0.251	2.040		9.981	3.115	2.870	
2.805	2.469	1.992		8.711	2.679	2.775	
1.794	3.179	1.340		2.243	1.886	2.055	
1.514	1.608	1.150		1.201	1.841	1.553	
3.086				1.861	2.152	2.936	
3.956	0.135	21.366		6.660			
2.545	3.337	3.830			2.604	2.702	
5.533	8.964	7.434				8.606	
4.853	3.148	7.621		**0.822		3.588	
8.794	7.877	13.464		*1.715		11.437	
0.158	0.010	0.201		0.178		0.100	
0.577	0.243	0.291		*1.003		0.603	
0.937	0.897	0.990		1.061		0.920	
1.001	1.001	*1.000		0.999		1.001	
0.448	0.326	*0.983		0.470		0.555	
מקצוע ראש משק הבית (לעומת אקדמאי)							
1.640	0.715	7.096		3.121		1.393	
2.174	0.412	9.726		1.313		2.814	
2.281	3.541	9.266		2.333		2.530	
3.142	2.852	14.875		2.639		4.704	
1.030	0.211	0.805		1.401		1.540	1.307
1.294	1.233	0.848		0.837		1.072	1.372

* לא מובהק ברמה של 5 אחוזים.
 ** במשפחות מרובות ילדים הקבוצה המושמטת משפחה עם 4-5 ילדים.

4.2 משוואות שכר ותעסוקה

בחלק זה נבחן את השאלה דרך אילו אפיקים משפיעים המשתנים הדמוגרפיים העיקריים, תכונות הפרטים ותשלומי ההעברה על העוני — ובפרט, אפיק התעסוקה ואפיק השכר. תוצאות משוואת השכר מתוארות בלוח 5 שלהלן:

לוח 5:

משוואת שכר – שנת 1999

המובהקות	המקדם	
0.0001	6.0777	חותך
0.0001	0.0784	גיל
0.0001	-0.0007	גיל בריבוע
0.0001	-0.2216	מין
0.0001	-0.3265	עולה ותיק
0.0001	-0.4682	עולה חדש
0.0001	-0.1208	לא יהודי
0.0001	0.0064	שעות עבודה
		שנות לימוד* - לא חרדים
0.0001	-0.2475	8-0
0.0001	-0.1310	10-9
0.0001	0.1078	15-13
0.0001	0.2472	16+
		שנות לימוד – חרדים
0.5824	0.1126	8-0
0.3653	-0.1747	10-9
0.0165	-0.1846	12-11
0.1885	-0.0656	15-13
0.7405	-0.0199	16+
		ענף כלכלי**
0.0001	-0.1185	חקלאות ובנייה
0.0001	0.2939	חשמל ומים
0.0001	-0.1549	מסחר סיטונאי
0.0001	-0.2971	אוכל ומלונאות
0.0001	0.1253	בנקים
0.0001	-0.0963	נכסי דלא נידי
0.0001	-0.1283	שירותים ציבוריים
		משלחי יד:
0.0001	-0.1126	מקצוע חופשי, טכני, מנהל
0.0001	-0.4325	מקצוע פקידות, מכירות, שירותים
0.0001	-0.5035	מקצוע מקצועי
0.0001	-0.5447	מקצוע לא מקצועי
0.1504	-0.0338	מגורים באזור פיתוח א'

(* הקבוצה המושמטת: בעלי 10-11 שנות לימוד, לא חרדים.)

(** בין ענפי המשק הקבוצה המושמטת היא תעשייה, ובין משלחי היד הקבוצה המושמטת היא האקדמאים.)

מהתוצאות של משוואת השכר עולה כי לרוב המשתנים היו השפעות בכיוונים הצפויים: השפעה חיובית של גיל, שלילית (מזערית) של גיל בריבוע, שכרן של נשים נמוך יחסית, ושכרם של עולים נמוך יחסית, תוך ירידת הפער עם עליית הוותק שלהם בארץ. השפעת ההשכלה חיובית ומובהקת אצל שאינם חרדים, ואינה מובהקת אצל החרדים, כלומר, אין תשואה בשוק העבודה להשכלתם של החרדים. גם השפעת הענפים – בכיוונים הצפויים – השכר בבנקים, בחשמל ומים גבוה יחסית, והוא נמוך יחסית בענפי השירותים והמסחר, בשירותים הציבוריים, בחקלאות ובבנייה. יתכן שהתעסוקה בענף מסוים היא תוצאה אנדוגנית של נגישות התעסוקה בענף לעובדים מסוימים. באמידת המשוואה ללא הכללת הענפים התקבלו תוצאות דומות. שכרו של ה"לא-יהודי" נמוך יחסית, תוצאה המרמזת על אפליה בשכר, ואולי בעיקר בדרך של אפשרויות תעסוקה מוגבלות במקומות תעסוקה עם שכר גבוה.

גרסיית התעסוקה (לוח 6) מתייחסת לגילאי 25 ומעלה, שכן רצינו להתמקד בשאלת התעסוקה באופן שאינו מושפע מהשירות בצבא ומלימודים לתואר ראשון (גרסיה עבור כלל האוכלוסייה בגיל העבודה (+15), מופיעה בלוח א' בנספח 2).

התוצאות המרכזיות העולות מרגרסיית ההסתברות להיות לא-מועסק הן: רוב המשתנים משפיעים בכיוונים הצפויים, וכך גם ההבדלים בין גברים ונשים. גברים לא יהודים (בני 25 ומעלה) נוטים להיות מועסקים יותר מגברים יהודיים, וזאת בשל שיעורי השתתפותם הגבוהים יותר, המקווזים רק חלקית על ידי שיעורי אבטלה גבוהים יותר. ההסתברות לאי-תעסוקה בקרב נשים ערביות גבוהה פי ארבע מזו בקרב נשים יהודיות, ומבטאת את השילוב של שיעורי השתתפות נמוכים ושיעורי אבטלה גבוהים יחסית. ההסתברות של עולים חדשים להיות מועסקים קטנה מזו של הוותיקים, אך היא עולה עם הוותק בארץ. הן הגברים והן נשים במשפחות מרובות ילדים נוטים לעבוד יותר (כאשר הקצבאות נלקחות בחשבון)⁷. הקצבאות השונות מקטינות את הנטייה לעבוד, בפרט אצל גברים⁸. כמו כן בולטת ההסתברות הגבוהה לא לעבוד בקרב גברים חרדים, ובמידה פחותה בהרבה בקרב נשים חרדיות.

⁷ ראוי לציין שבאותה משוואה שנאמדה עבור שנים קודמות, התקבלה תוצאה שונה עבור נשים במשפחות מרובות ילדים: בשנים קודמות הייתה הסתברות לעבודה קטנה יותר.

⁸ במשנתה זה היה רצוי לכלול רק את הקצבאות האקסוגניות להחלטת הפרט על השתתפות בכוח העבודה. ואולם, מאחר ובנתונים אין הפרדה של ההכנסה מקצבאות התלויה בעבודה (הבטחת הכנסה ודמי אבטלה) לפי הפרטים במשק הבית, כללנו בקצבאות רק את אלה שאינן קשורות להחלטת הפרטים על עבודה. ברגרסיה נוספת שכללה את כל הקצבאות התקבלו תוצאות דומות.

לוח 6:

ההסתברות להיות לא-מועסק – 1999 (גילאי 25 ומעלה)

(מודל Logit, עובד = 0, לא עובד = 1)

נשים		גברים		
יחס ההסתברויות	מקדם	יחס ההסתברויות	מקדם	
.	-1.4507	.	-2.5892	חותך
4.158	1.4252	0.915	-0.0889	לא יהודי
				ארץ לידה
0.759	-0.2757	0.790	-0.2354	אסיה-אפריקה
0.860	-0.1503	0.675	-0.3933	אירופה-אמריקה
0.881	0.1265	1.700	0.5306	עולה ותיק
1.900	0.6418	1.965	0.6753	עולה חדש
				קבוצת השכלה
29.244	3.3757	8.460	2.1354	0 שנות לימוד
29.042	3.3687	9.512	2.2526	1-4 שנות לימוד
6.870	1.9272	3.538	1.2507	5-8 שנות לימוד
3.542	1.2648	2.084	0.7344	9-10 שנות לימוד
3.390	1.2209	1.878	0.6301	11-12 שנות לימוד
1.577	0.4555	1.438	0.3633	13-15 שנות לימוד
				חרדים
2.557	0.9387	16.388	2.7965	מרובות ילדים
0.728	-0.3173	0.800	-0.2230	חד הוריות
0.729	-0.3166	2.367	0.8618	גיל
1.196	0.1793	1.386	0.3262	קשיש
10.674	2.3678	6.893	1.9306	הכנסה מעבודה של שאר משק הבית*
0.842	-0.1723	0.911	-0.0935	קצבאות*
1.366	0.3119	1.214	0.1940	מגורים באזור פיתוח א'
0.962	-0.0384	0.936	-0.0664	מגורים באזור פיתוח ב'
1.336	0.2896	1.655	0.5041	

* ההכנסה מעבודה של שאר משק הבית והקצבאות חולקו לקבוצות.

ההשפעה של ההכנסה מעבודה של שאר הפרטים במשק הבית על ההסתברות של הפרט שלא לעבוד מגלמת השפעת הכנסה מחד, והשפעת המתאם בין ההשכלה של בני הזוג מאידך, ולכן Ex-ante, כיוון ההשפעה אינו ברור. ממצאי הרגרסיה מצביעים על דומיננטיות של השפעת המתאם בהשכלה ואולי גם בתכונות אחרות המשפיעות על כושר ההשתכרות הן אצל גברים והן אצל נשים, ולכן על מתאם חיובי בהסתברות של בני הזוג להיות מועסקים.

בולט הקשר החזק והמונוטוני בין תעסוקה והשכלה. מעניין שהקשר הזה חזק במיוחד בקרב נשים, ששיעורי השתתפותן הממוצעים קטנים יותר, אך שיעורי השתתפותן בכוח העבודה של המשכילות שביניהן עולה על זה של הגברים.

למרות שהמשתנה המשפיע על ההסתברות להיות עני הוא האם הפרט מועסק או שאינו מועסק, משתנה ההתנהגות הוא ההשתתפות בכוח העבודה – כלומר האם הפרט רוצה לעבוד או לא. לפיכך הורצה גם משוואה של ההסתברות להיות שייך לכוח העבודה על אותם משתנים, והמקדמים שלהם דומים מאוד בסדרי הגודל לאלה במשוואות התעסוקה.⁹

4.3 שינויים בהסתברות להיות עני על פני זמן

בחלק זה מתוארים השינויים בהסתברות להיות עני, דרך התבוננות בהתפתחות ה-odds ratio (יחס ההסתברויות) עבור המשתנים המרכזיים במהלך התקופה הנחקרת על סמך אמידת הרגרסיה מתוך סיקרי הכנסות עוקבים¹⁰. ההסתברות לעוני בקרב קשישים (כשהגורמים האחרים מוחזקים קבועים), עלתה מאוד במהלך שנות התשעים בד בבד עם ירידת קצבאות הזקנה ביחס להכנסת קו העוני (ליחיד, לנפש סטנדרטית) (ראו דיאגרמה 2). ההסתברות להיות עני של משפחות שראש משק הבית אינו משכיל (פחות מ-12 שנות לימוד) נמצאת במגמת עלייה לאורך כל התקופה הנחקרת. תוצאות דומות מתקבלות עבור כל קבוצות ההשכלה עד 12 שנות לימוד תוך שינוי הולך ופוחת ככל שעולים ברמת ההשכלה (ראו דיאגרמה 3). ממצא זה עקבי עם הגידול בפערי השכר בין משכילים ולא משכילים ועם ההרעה היחסית

⁹ בסקר המשולב (הכנסות והוצאות) ל-1999 לא נכלל מידע על השתתפות בכוח העבודה. לפיכך משוואות ההשתתפות מתבססות על סקר ההכנסות של 1997 (ראו לוחות ב' ו-ג' בנספח 2).

¹⁰ ב-1997 הורחב המדגם (לאחר ששולב יחד עמו סקר הוצאות המשפחה) וכלל גם אוכלוסיות שלא נכללו בשנים הקודמות (למשל תושבי מזרח ירושלים), כך שהשוואה בין ההתפתחות עד שנה זו ולאחריה מוגבלת.

בסיכויי התעסוקה של בעלי השכלה נמוכה (ראו בין היתר: פלוג, קסיר (קלינר) וריבון (2000), ומעלם ופריש (1999)).

השינוי בהסתברות להיות עני, במהלך התקופה, היה בכל גודל משפחה (יחסית למשפחות ללא ילדים) בכיוון הפוך לזה של השינוי בקצבאות הילדים ביחס להכנסת קו העוני (ראו דיאגרמה 4). בשנת 1999 נרשמה עלייה בהסתברות להיות עני בכל גודל משפחה, זאת בשל השחיקה בקצבאות, בשנה זו, יחסית להכנסה החציונית. העלאה ניכרת של הקצבאות מהילד החמישי בתחילת 2001 צפויה להפוך את המגמה הזו במשפחות גדולות. ממצא בולט הוא הירידה בהסתברות לעוני בקרב משפחות קטנות עם ילדים (עד 3 ילדים) בין השנים 1988 ועד 1994 ממצא זה עקבי עם הגידול בערכן והחזרה לאוניברסליות בקצבאות הילדים לשני הילדים הראשונים. מ-1985 הותנה תשלום קצבת הילד הראשון במבחן הכנסות ומ-1990 הותנה גם התשלום עבור הילד השני. ב-1993 חודש התשלום האוניברסלי של קצבאות אלה. למרות שלכאורה, ההתניה במבחן הכנסות לא הייתה אמורה לפגוע במשפחות מעוטות הכנסה, הרי שבפועל המיצוי של קצבאות הילדים במשפחות אלה היה חלקי בלבד (גבאי ולבון (1996)); וכפי שניתן לראות מירידת יחס ההסתברויות של משתנה הילדים במשפחות קטנות, כאשר הוחזרה האוניברסליות, ביטול מבחן ההכנסה אכן איפשר למשפחות עניות עם מעט ילדים להנות מקצבאות אלה. מתוך ממצא זה עולה כי הייתה קיימת בעיית יישום בטיפול בבעיית העוני במכשיר זה כאשר הוא היה תלוי במבחן הכנסה¹¹.

עבור משתנים אחרים שהוכנסו ברגרסיה (כמו: משפחה חרדית, משפחות חד הוריות ועוד), היו תנודות ביחס ההסתברויות לאורך התקופה ללא מגמה ברורה.

4.4 שכר המינימום והעוני

משתנה מדיניות נוסף שיש לו פוטנציאל להשפיע על תחולת העוני הוא שכר המינימום. שאלה הנמצאת במוקד הדיון הציבורי היא האם שכר המינימום ברמתו הנוכחית מספק הכנסה המאפשרת קיום מחוץ לקו העוני. והאם העלאתו תפעל לצמצום ממדי העוני. ההשוואה שלהלן מתארת את הכנסתן של

¹¹ יתכן כי בשנים 1985 עד 1992 בהם הייתה קבלת הקצבאות הללו מותנה במבחן הכנסה לא נרשמו הקצבאות באופן מלא בסקרי ההכנסות.

משפחות עם מפרנס יחיד ועם שני מפרנסים בשכר מינימום, לעומת רמת ההכנסה של קו העוני, כפי שהיה ב-1999 (ראו לוח 7).

לוח 7:

**השוואת קו העוני, על פי הרכב המשפחה
להכנסה משכר מינימום*, 1999**

מספר הנפשות**	קו העוני למשפחה	קצבאות ילדים	הכנסה כאשר יש מפרנס 1 בשכר המינימום	הכנסה עם שני מפרנסים בשכר המינימום
1	1,590	0	2,797.75	5,595.5
2	2,544	0	2,797.75	5,595.5
3	3,370.8	169	2,966.75	5,764.5
4	4,070.4	338	3,135.75	5,933.5
5	4,770	676	3,473.75	6,271.5
6	5,406	1,359	4,156.75	6,954.5
7	6,042	1,933	4,730.75	7,528.5
8	6,614.4	2,566	5,363.75	8,161.5
9	7,123.2	3,157	5,954.75	8,752.5

* שכר המינימום היה החל מ-1/4/1999 2,797.75 ש"ח.
** מ-3 נפשות ומעלה, הכוונה היא לזוג הורים, והשאר ילדים מתחת לגיל 18.

מהלוח עולה כי שכר המינימום עבור מפרנס יחיד, מספק הכנסה שהיא מעל לקו העוני למשפחה עד שתי נפשות בלבד. עבור משפחה גדולה יותר, שכר המינימום בתוספת קצבאות הילדים מספק הכנסה הנמוכה מקו העוני. לעומת זאת, הכנסת משפחה שבה שני מפרנסים בשכר המינימום בתוספת קצבת הילדים מספקת הכנסה מעל קו העוני גם במשפחות גדולות יותר.

אם שכר המינימום ניתן במסגרת של הסכם קיבוצי המעניק תוספות שכר שמעבר לשכר המינימום עצמו ובהינתן שחלק ממרכיבי השכר אינם נכללים בשכר המשולם מכוח חוק שכר המינימום, למשל: תוספת וותק, פרמיה ותשלומים שנתיים (בענפי התעשייה ובמינהל הציבורי מדובר

בכ-1200 ש"ח לחודש, ואף למעלה מכך), הרי שבתוספת קצבאות הילדים, הוא מספיק כדי להוציא גם משפחות גדולות בעלות מפרנס אחד אל מחוץ לקו העוני¹².

5. הערות לסיכום

על סמך הממצאים ביחס לגורמים המשפיעים על ההסתברות להיות עני ניתן לזהות את העדר תעסוקה של ראש משק הבית כגורם מרכזי. מהצד השני, קיומו של יותר ממפרנס אחד מבטיח כמעט באופן מוחלט מפני הימצאות מתחת לקו העוני. ככלל, האוכלוסיות בהן שיעורי עוני גבוהים מתאפיינות בהעדר או מיעוט מפרנסים. באותן אוכלוסיות של העדר מפרנסים ה"טיפול" על ידי מדיניות ההעברות, מצמצם במידה רבה את תחולת העוני. כך למשל, הפנסיות וקצבאות הזקנה מקטינים את העוני בקרב קשישים, והשלמת ההכנסה מקטינה את העוני בקרב משפחות חד הוריות; מידת החילוץ מעוני באוכלוסיות אלו קשור קשר הדוק עם גודל הקצבאות. כמו כן, קצבאות הילדים מקטינות במידה רבה את העוני בקרב משפחות גדולות, אם כי, בטווח הארוך גם גודל המשפחה הוא אנדוגני (מישר ומנסקי (2000)), כך, שלא ברור שבטווח הארוך אכן פועלת מדיניות זו להקטנת העוני. תוצאה מעניינת היא הירידה בהסתברות לעוני בקרב משפחות קטנות עם ילדים כאשר בוטל מבחן ההכנסה לקבלת קצבאות ילד ראשון ושני – תוצאה העקבית עם מצב של מיצוי חלקי בלבד של ההטבה בקרב משפחות עניות, כאשר קיים מבחן הכנסה.

קיומו של מפרנס, ומספר המפרנסים במשק בית כגורם מרכזי בקביעת הימצאות מעל או מתחת לקו העוני מחדדת את החשיבות של מדיניות שאינה נותנת תמריצים שלא להשתתף בכוח העבודה. כך למשל, שלילה מוחלטת של הטבות ממי שעובר הכנסה מעל סף מסוים מגלמת מס הכנסה אפקטיבי של 100 אחוזים ויותר, ופוגעת בתמריץ לעבוד. בנוסף, אי התניית הטבות בהשתתפות בכוח העבודה (לא להא להמסוגלים לכך) מהווה גם היא תמריץ שלילי להשתתפות בכוח העבודה. הניתוח האמפירי מצביע על הסתברות גבוהה בהרבה שלא להיות מועסק (ולא להשתתף בשוק העבודה) בקרב מקבלי תמיכות גבוהות. בטווח הקצר אם כן, המפתח לטיפול בבעיית העוני טמון בתמהיל נכון של תמיכות ותמריצים

¹² ניתוח זה אינו לוקח בחשבון את שאלת הציות לחוק שכר המינימום ואת השפעתו האפשרית להקטנת התעסוקה. שיעור הציות הנמוך יחסית בישראל מגביל את יכולתו של חוק שכר המינימום לחלץ מעוני מצד אחד, ומפחית את השפעתו על התעסוקה מצד שני (אקשטיין (1998), יניב (1986, 1994), יניב, כהן, עוואד ושאול (1997), פלוג, קסיר (קלינר) (1994)).

לעבודה לאלה המסוגלים לכך. בשנים האחרונות התרחב השימוש בתוכניות המשלבות תמיכות ותמריצים במדינות רבות במערב, ומתרחבת הספרות הכלכלית הבוחנת את השפעותיהן של התוכניות האלו¹³.

גורם מרכזי בהקטנת שיעורי העוני הוא ההשכלה, הפועל להקטנת העוני הן על ידי הגדלת השכר והן על ידי הגדלת שיעורי התעסוקה. קשר זה בין רמת ההשכלה והעוני התחזק על פני זמן. הקשר החזק שנמצא בין השכלה להסתברות להימצא מתחת לקו העוני מצביע על כך שהפתרון לבעיית העוני בטווח הארוך טמון במערכת החינוך. זו צריכה להמשיך ולפעול להעלאת רמת החינוך בקרב הילדים באוכלוסיות בעלות הכנסה נמוכה, ולפעול על ידי כך להקטנת הפערים בהישגים. שיפור מערכת החינוך תקנה את הכלים להשתלבותם העתידית המוצלחת של ילדים ממשפחות מעוטות הכנסה בשוק העבודה, ותתרום בכך לצמצום הפערים ולחילוצם ממעגל העוני.

ממצא נוסף העולה מהניתוח האמפירי הוא שכיחות העוני הגבוהה יחסית בקרב לא יהודים, גם כאשר נלקחות בחשבון תכונות אחרות כמו, ההשכלה, גודל משפחה ומספר המפרנסים. ממצא זה מרמז על אפליה בשוק העבודה, ואולי גם על טיב השכלה ירוד יחסית לשאר האוכלוסייה. נראה שעבור אוכלוסייה זו הן שיפור טיב ההשכלה, ועוד יותר מכך תיקון האפליה בזמינות מקומות תעסוקה יפעלו לצמצום תחולת העוני.

¹³ דוגמאות לעבודות הבוחנות את השפעתן של תכניות של תמיכות בשילוב עם תמריצים לעבודה בקרב משפחות עניות וחד הוריות הן העבודות של (1999) Blank, Card and Robins, (2000) Schoeni ו-Blank, (2000) Newmark ו-Wascher.

נספח 1 – מקורות הנתונים והמשתנים

בסיס הנתונים המשמש עבודה זו מורכב מסקרי הכנסות (משפחות ופרטים) לשנים 1987 עד 1999. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עורכת מדי שנה, מאז 1965 (למעט 1986), את סקר ההכנסות. הסקר כולל פירוט מקיף של מקור ההכנסות המשפחתיות ובמרכזם ההכנסה מעבודה, וכן מידע על מאפיינים שונים של משק הבית ושל הפרטים כגון: מספר ילדים, אזור מגורים, גיל, השכלה, ארץ מוצא, דת, דפוסי עבודה ועוד. עד לשנת 1997 (כולל) היה מבוסס הסקר על מדגם חלקי מסקר כוח-אדם (כרבע מן הנסקרים בסקר כוח-אדם היו נשאלים גם על הכנסותיהם). בסקר קיימים נתונים על הכנסות של שכירים ושל בלתי מועסקים (לא קיימים נתונים עבור עצמאיים עקב מדגם קטן יחסית של קבוצה זו), החיים בישובים עירוניים (של יהודים, לא יהודים וישובים מעורבים) בהם 10,000 תושבים ויותר. עד שנת 1994 מכסה המדגם כ-80 אחוזים ממשקי הבית בישראל (84 אחוזים מהנפשות). בשנים 1995 עד 1997 גדל שיעור הכיסוי של המדגם ל-84 אחוזים ממשקי הבית בישראל, בעקבות הכנסתם של יישובים קטנים יותר (בהם מתגוררים 2,000 עד 10,000 תושבים) למדגם, וכן גדל משקלה של האוכלוסייה הלא-יהודית במדגם. גודל המדגם משתנה במקצת משנה לשנה, כאשר המדגם הממוצע עומד בערך על 5,500 משפחות בהם כ-18,000 פרטים בגיל 15 ומעלה.

היחידה הנחקרת היא משק הבית, המוגדרת כקבוצת אנשים הגרים יחד במרבית ימות השבוע ולהם תקציב מזון משותף. עד לשנת 1994 (כולל) הגבר המבוגר ביותר מבין המפרנסים נחשב לראש משק הבית, ואם אין גבר כזה, האישה המבוגרת מבין המפרנסים נחשבת לראש משק הבית. כשאין מפרנסים, הגבר המבוגר ביותר נחשב לראש משק הבית (או האישה המבוגרת ביותר, במידה ולא קיים גבר במשק הבית). החל משנת 1995 מוגדר ראש משק הבית כמועסק שעובד 35 שעות או יותר בשבוע, והוא קודם למועסק שעובד עד 34 שעות בשבוע, שקודם לבלתי מועסק. אם יש יותר מאדם אחד במשק הבית שמתאים, לפי ההגדרה, להיות ראש משק בית, ייקבע ראש משק הבית על פי סדר העדיפות שקובע המרואיין. אם אין מפרנס במשק הבית, ייקבע ראש משק הבית על פי סדר העדיפות שקובע המרואיין.

עד שנת 1987 דיווח כל משק בית על הכנסותיו בשנה שקדמה לחודש, שבו נערך הראיון ומכאן שההכנסות מוצגות במונחים שנתיים. מאז שנת 1985 דווח על הכנסות בשלושת החודשים שקדמו

לראיון, ולכן ההכנסות מוצגות במונחים חודשיים. לגבי כל השנים ההכנסות מוצגות לפי מדד המחירים הממוצע באותה שנה.

החל משנת 1988 מופיע באופן רצוף הנתון המתייחס לסוג בית הספר האחרון בו למד/לומד הפרט, וכך מתאפשרת הגדרת המשפחה כחדרית אם לפחות אחד מאנשיה למד/לומד בישיבה שאינה ישיבה תיכונית.

החל משנת 1997 החלה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה להפיק "סקר הכנסות משולב" המבוסס על נתוני סקר ההכנסות השוטף ועל נתוני סקר הוצאות המשפחה. הסקר המשולב מבוסס על מדגם גדול יותר (פי 1.8 מזה של המדגם הקודם) ומכסה כמעט את כל אוכלוסיית מדינת ישראל במרבית צורות היישוב, כולל אוכלוסיית העצמאיים, האוכלוסייה במושבים וביישובים כפריים וקהילתיים ואת תושבי מזרח ירושלים. האוכלוסיות שאינן כלולות עדיין בסקר הן בעיקר חברי הקיבוצים והתושבים הבדויים שאינם מתגוררים ביישובי קבע. (נציין כי בסקר זה לא מופעים משתנים שונים שהופיעו בעבר, כגון תכונות השתייכות לכוח העבודה.)

א. ההסתברות להיות לא-מועסק, 1999 (בגילאי כוח העבודה (15 ומעלה))
(מודל Logit, עובד = 0, לא עובד = 1)

נשים		גברים		
יחס ההסתברויות	מקדם	יחס ההסתברויות	מקדם	
.	0.2903	.	0.9119	חותך
2.922	1.0723	0.522	-0.6507	לא יהודי
				ארץ לידה
0.617	-0.4825	0.538	-0.6190	אסיה-אפריקה
0.843	-0.1708	0.506	-0.6806	אירופה-אמריקה
0.935	-0.0673	1.659	0.5062	עולה ותיק
1.348	0.2986	1.342	0.2940	עולה חדש
				קבוצת השכלה
44.267	3.7902	15.441	2.7370	0 שנות לימוד
45.267	3.8241	14.520	2.6755	1-4 שנות לימוד
8.292	2.1153	4.579	1.5215	5-8 שנות לימוד
6.517	1.8744	3.494	1.2512	9-10 שנות לימוד
4.027	1.3930	2.566	0.9422	11-12 שנות לימוד
1.764	0.5674	1.867	0.6244	13-15 שנות לימוד
				חרדים
2.074	0.7297	11.976	2.4829	מרובים בילדים
0.696	-0.3620	0.736	-0.3063	חד הוריות
0.793	-0.2322	2.703	0.9945	גיל
0.838	-0.1773	0.714	-0.3375	קשיש
21.821	3.0829	27.269	3.3058	הכנסה מעבודה של שאר משק הבית
0.823	-0.1945	0.860	-0.1503	קצבאות
1.320	0.2777	1.256	0.2280	מגורים באזור פיתוח א'
*1.013	*0.0126	0.945	-0.0562	מגורים באזור פיתוח ב'
1.220	0.1985	1.504	0.4080	

* לא מובהק ברמה של 5 אחוזים.

ב. ההסתברות לאי השתתפות בכוח העבודה, 1997 (גילאי 25 ומעלה)
(מודל Logit, משתתף = 0, לא משתתף = 1)

נשים		גברים		
יחס ההסתברויות	מקדם	יחס ההסתברויות	מקדם	
.	-1.7304	.	-4.5736	חותך
3.589	1.2778	1.357	0.3053	לא יהודי
				ארץ לידה
0.888	-0.1193	*1.022	*0.0219	אסיה-אפריקה
0.841	-0.1732	0.789	-0.2367	אירופה-אמריקה
0.929	-0.0737	1.416	0.3481	עולה ותיק
1.513	0.4141	2.236	0.8048	עולה חדש
				קבוצת השכלה
10.192	2.3216	8.806	2.1754	0 שנות לימוד
7.894	2.0660	4.590	1.5239	1-4 שנות לימוד
7.180	1.9714	3.429	1.2322	5-8 שנות לימוד
3.935	1.3700	2.153	0.7670	9-10 שנות לימוד
2.774	1.0202	1.350	0.2999	11-12 שנות לימוד
1.782	0.5779	1.314	0.2732	13-15 שנות לימוד
				חרדים
1.602	0.4715	12.120	2.4949	מרובים בילדים
2.188	0.7830	0.406	-0.9016	חד הוריות
0.851	-0.1610	2.782	1.0233	גיל
1.109	0.1037	1.283	0.2493	קשיש
7.884	2.0648	5.890	1.7733	הכנסה מעבודה של שאר משק הבית
0.773	-0.2569	0.941	-0.0607	קצבאות
1.282	0.2483	2.246	0.8092	מגורים באזור פיתוח א'
1.037	0.0360	1.534	0.4280	מגורים באזור פיתוח ב'
1.309	0.2689	1.291	0.2555	

* לא מובהק ברמה של 5 אחוזים.

ג. ההסתברות לאי-השתתפות בכוח העבודה, 1997 (בגילאי כוח העבודה (15 ומעלה))
(מודל Logit, משתתף = 0, לא משתתף = 1)

נשים		גברים		
יחס ההסתברויות	מקדם	יחס ההסתברויות	מקדם	
.	-0.2280	.	-0.8493	חותך
2.253	0.8121	0.561	-0.5775	לא יהודי
				ארץ לידה
0.604	-0.5049	0.571	-0.5601	אסיה-אפריקה
0.719	-0.3302	0.553	-0.5918	אירופה-אמריקה
0.923	-0.0796	1.256	0.2281	עולה ותיק
1.098	0.0932	1.407	0.3412	עולה חדש
				קבוצת השכלה
17.305	2.8510	15.924	2.7678	0 שנות לימוד
13.622	2.6117	9.399	2.2406	1-4 שנות לימוד
10.531	2.3543	4.542	1.5135	5-8 שנות לימוד
6.626	1.8910	3.558	1.2691	9-10 שנות לימוד
3.938	1.3707	2.696	0.9917	11-12 שנות לימוד
2.080	0.7323	1.760	0.5656	13-15 שנות לימוד
1.584	0.4599	8.024	2.0824	חרדים
1.745	0.5567	0.568	-0.5658	מרובים בילדים
*0.986	*-0.0139	2.745	1.0099	חד הוריות
0.759	-0.2761	0.592	-0.5244	גיל
18.079	2.8947	45.651	3.8210	קשיש
0.858	-0.1533	1.218	0.1974	הכנסה מעבודה של שאר משק הבית
1.295	0.2589	1.799	0.5873	קצבאות
1.112	0.1059	1.173	0.1598	מגורים באזור פיתוח א'
1.192	0.1753	1.133	0.1253	מגורים באזור פיתוח ב'

* לא מובהק ברמה של 5 אחוזים.

רשימה בביוגרפיה

- אדלר חיים, ונחום בלס (1996), "אי-השוויון בחינוך בישראל", מתוך: "הקצאת משאבים לשירותים חברתיים 1996", בעריכת יעקב קופ, עמודים 121-155.
- אלאור תמר (2000), "קשיים בפתיחת "חלונות": הקניית מקצוע לנשים מן המעמד הבינוני/נמוך – דיווח ראשוני ממחקר פרדס כץ", (טרם פורסם).
- אקשטיין צבי (1998), "השלכות חוק שכר מינימום בישראל על התעסוקה והשכר", משרד העבודה והרווחה, הרשות לתכנון כוח-אדם, מאמר לדיון מספר 1 (דצמבר).
- ברנע אמיר ואיל דביר (2000), "סולמות שקילות בישראל – בחינה מחודשת", רבעון לכלכלה, מספר 4, 2000 (דצמבר), עמודים 484-509.
- גבאי יורם ואבי לבון (1996), "אוניברסליות וסלקטיביות בתשלומי העברה בישראל", רבעון לכלכלה, מספר 4, 1996.
- גרא רמסיס ורפאלה כהן (2000), "עוני ואי שוויון באוכלוסייה הלא יהודית בישראל", (טרם פורסם).
- דהן מומי (1998), "האוכלוסייה החרדית בירושלים חלק א': התחלקות ההכנסות בירושלים", מכון ירושלים לחקר ישראל.
- המוסד לביטוח לאומי, דוחות שנתיים.
- וקנין מיכאל ומשה שעיו (2000), "עוני מתמשך בישראל: תוצאות ראשונות מהקובץ המזווג של מפקדי האוכלוסין והדיר 1983-1996", רבעון לכלכלה, מספר 4, 2000 (דצמבר), עמודים 597-628.
- יוסטמן משה ואביה ספיבק (2000), "מלכודת עוני: איפיון והיחלצות", (טרם פורסם).
- יניב גדעון (1986), "אי הציות לחוק שכר המינימום: היבטים תיאורטיים והשלכות למשק הישראלי", המוסד לביטוח לאומי, האגף למחקר ותכנון ופיתוח, מחקר מספר 35 (ספטמבר).
- יניב גדעון, רפאלה כהן, יאסר עוואד ויעקב שאול (1997), "אי-ציות לחוק שכר המינימום: היבטים תיאורטיים וניתוח אמפירי של גורמים מסבירים בישראל", רבעון לכלכלה, מספר 2 (יוני).
- לביא ויקטור, אסולין מ, אקשטיין צבי, יוגב א. לויטה חנה, סמיונוב משה, פרוינדט, שילד ג, (2000) "הפערים בהישגים הלימודיים בין קבוצות אוכלוסין בישראל והדרכים לצמצום" מתוך "הון אנושי, תשתית פיזית וצמיחה כלכלית". בעריכת אבי בן בסט.
- מישר יורם וצארלס מנסקי (2000), "קצבאות הילדים והילודה בישראל: ממצאים ראשוניים", רבעון לכלכלה, מספר 4, 2000 (דצמבר), עמודים 535-565.
- מעלם יוסי ורוני פריש (1999), "העלייה בתשואה להשכלה בישראל בשנים 1976-1997", בנק ישראל, מחלקת המחקר, סדרת מאמרים לדיון 99.06.
- פלוג קרנית, וניצה קסיר (קלינר) (1994), "הציות לחוק שכר המינימום בסקטור העסקי", בנק ישראל, מחלקת המחקר, סדרת מאמרים לדיון 94.12.

פלוג קרנית, ניצה קסיר (קלינר) וסיגל ריבון (2000), "אבטלה והשכלה בישראל: על מחזורי עסקים, שינויים מבניים ושינויים טכנולוגיים: 1986-1998", רבעון לכלכלה, מספר 3, 2000 (אוקטובר), עמודים 374-416.

קליין שירה (2000), "העוני בקרב ילדים בישראל 1982-1995", רבעון לכלכלה, מספר 4, 2000 (דצמבר), עמודים 410-534.

Blank, Card and Robins (1999), "Financial Incentives for Increasing Work and Income Among Low-Income Families, *NBER* 6998, March.

Berman, Eli (1998), "Sect, Subsidy and Sacrifice: An Economist's View of Ultra-Orthodox Jewish", *Falk Institute for Economic Research*, Discussion Paper No. 98.08 (October).

Berman, Eli and Ruth Klinov (1997), "Human Capital Investment and Non-Participation: Evidence from a Sample with Infinite Horizon", *Falk Institute for Economic Research*, Discussion Paper No. 97.05 (May).

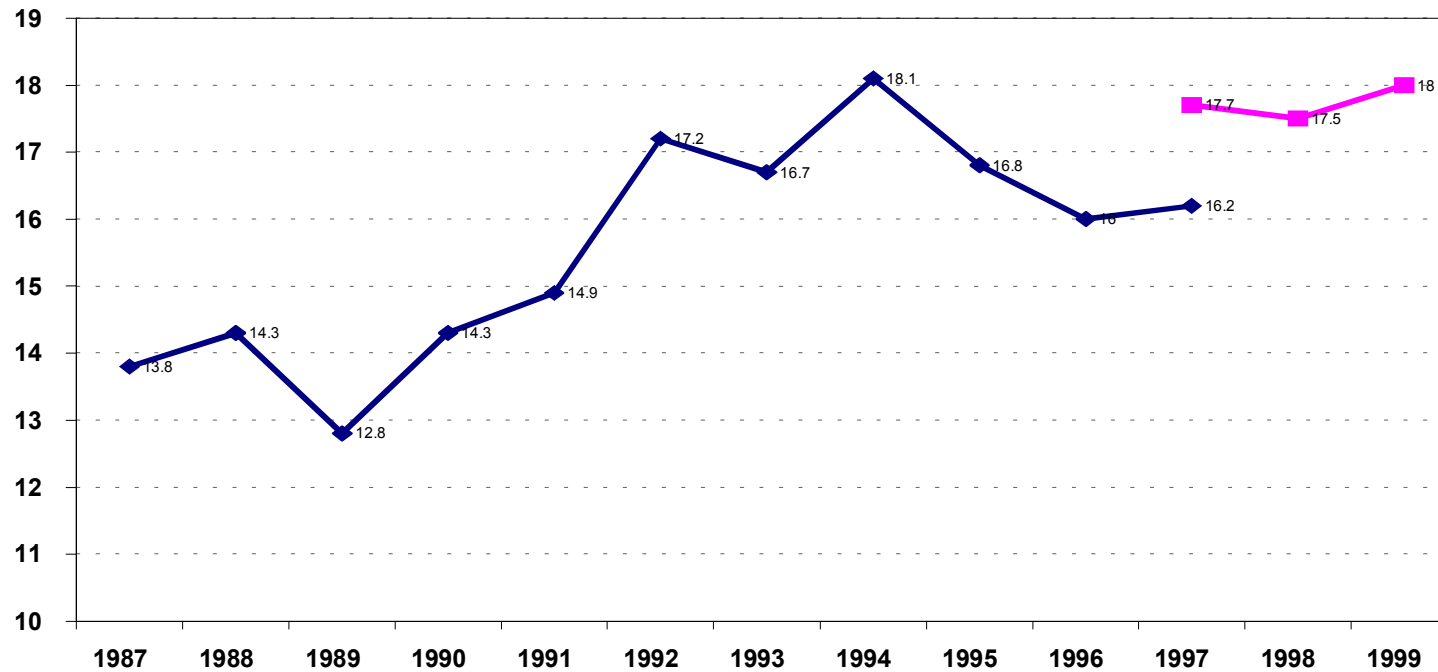
Luxemburg Income Study.

Newmark and Wascher (2000), "Using the EITC to Help Poor Families: New Evidence and a Comparison with the Minimum Wage", *NBER* 7599, March.

Schoeni and Blank (2000), "What Has Welfare Reform Accomplished? Impacts on Welfare Participation, Employment, Income, Poverty, and Family Structure", *NBER* 7627, March.

Yaniv, Gideon (1994), "Complaining About Noncompliance with the Minimum Wage Law", *International Review of Laws and Economics*, 14(3), pp. 351-362, September.

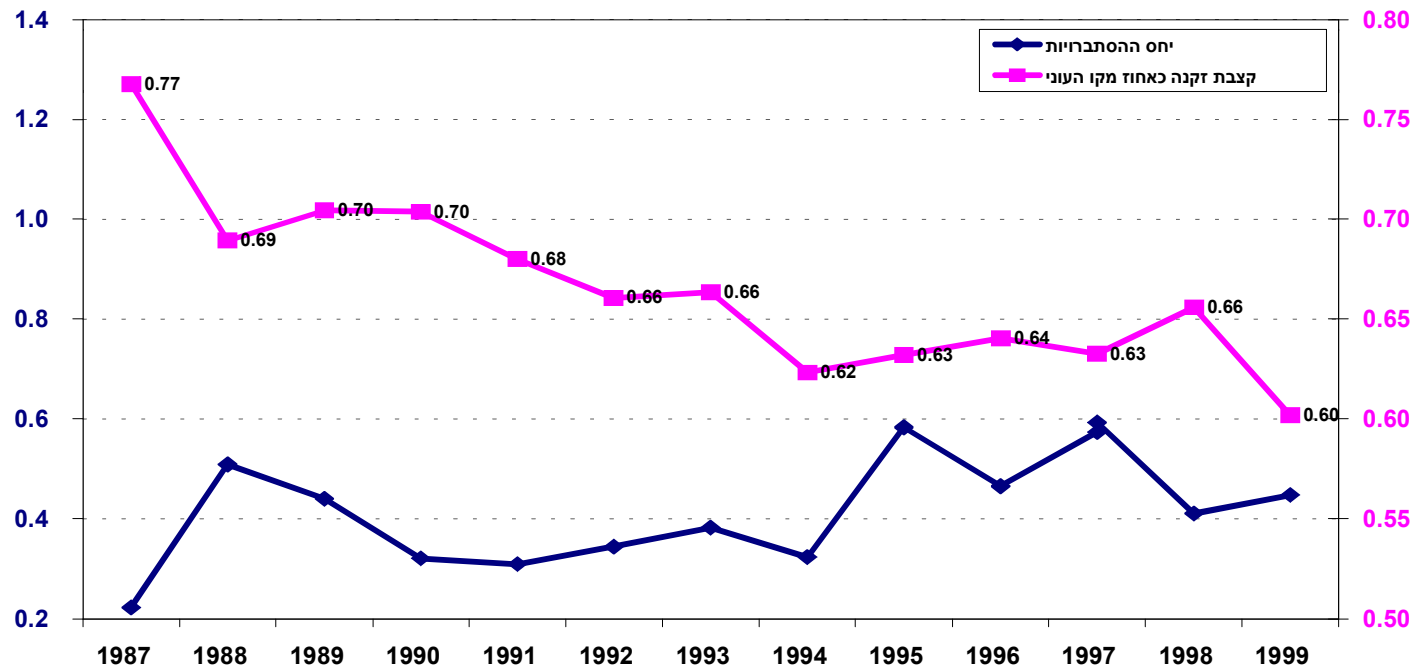
דיאגרמה 1: תחולת העוני בישראל בין השנים 1987-1999¹ (אחוזים)

1. הניתוח עבור השנים 1987-97 מתבסס על סקרי ההכנסות. ב-1997 יש שבר בסדרה, והניתוח משנה זו ואילך מתבסס על שילוב של סקרי ההוצאות וההכנסות.
 המקור: המוסד לביטוח לאומי, על פי עיבודים מסקרי ההכנסות.

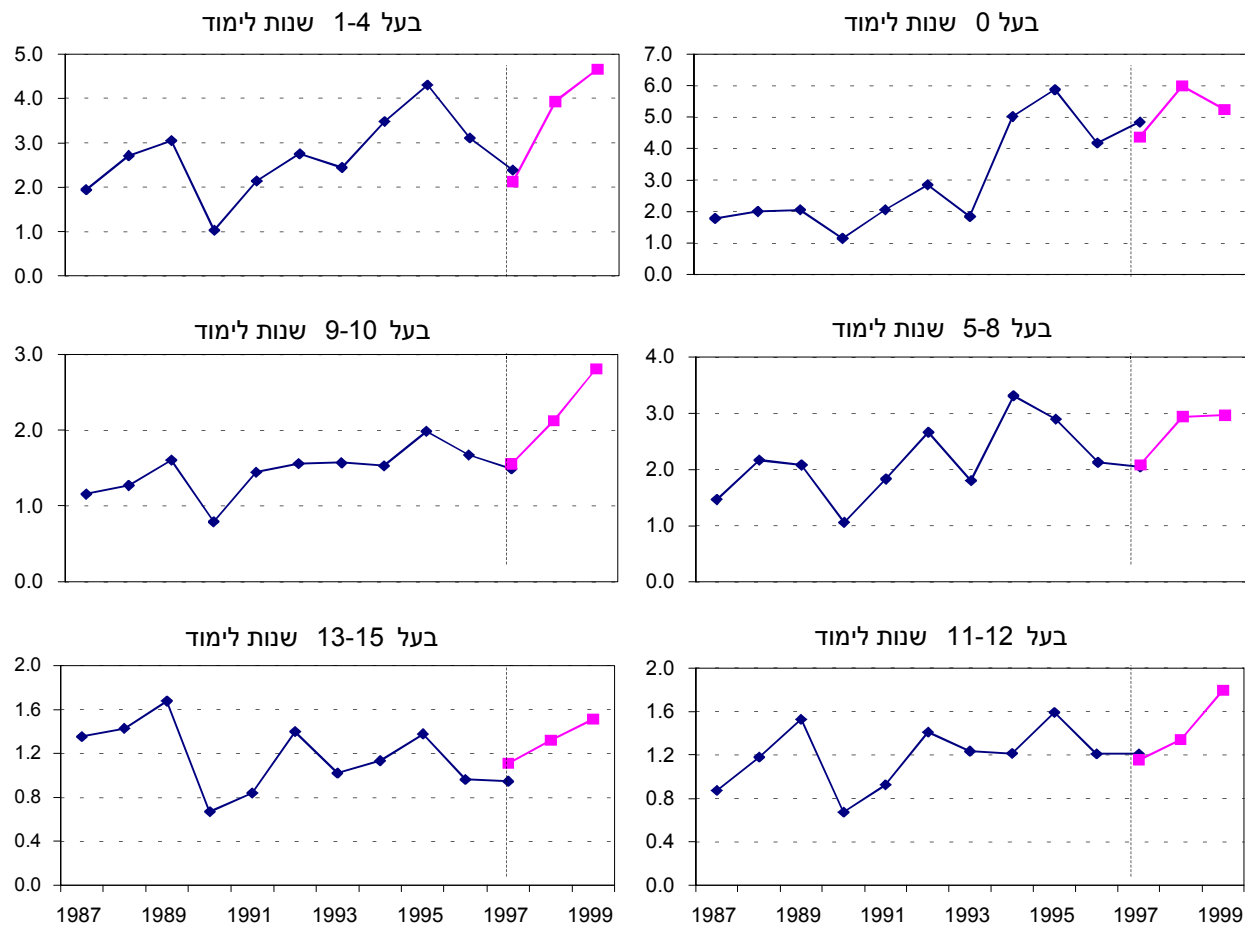
דיאגרמה 2: יחס הסתברויות עבור משפחה בה ראש משק הבית קשיש¹

32

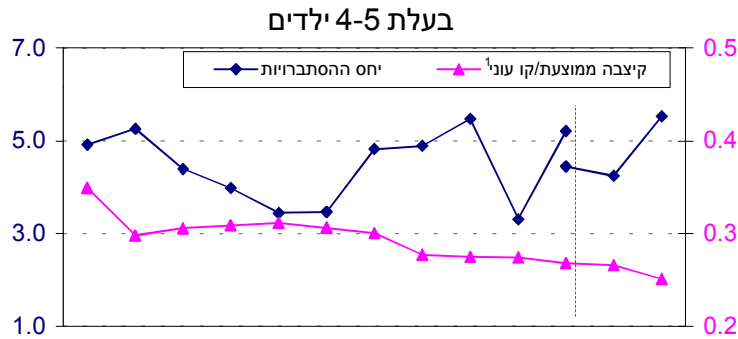
1. הניתוח עבור השנים 1987-97 מתבסס על סקרי ההכנסות. ב-1997 יש שבר בסדרה, והניתוח משנה זו ואילך מתבסס על שילוב של סקרי ההוצאות וההכנסות.
ראש משק הבית מוגדר עבור גבר בגיל 65 ומעלה, או אישה בגיל 60 ומעלה.

דיאגרמה 3: יחס הסתברויות עבור משפחה בה ראש משק הבית

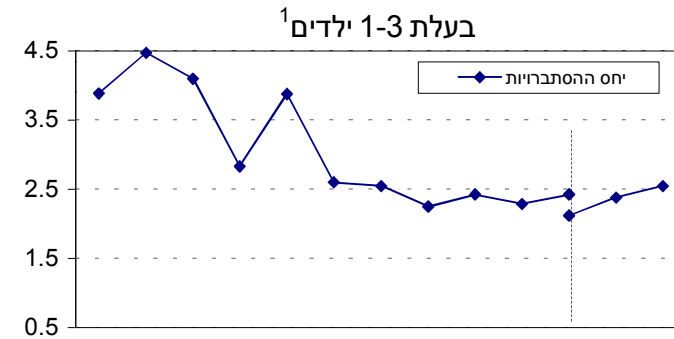

הניתוח עבור השנים 1987-97 מתבסס על סקרי ההכנסות. ב- 1997 יש שבר בסדרה, והניתוח משנה זו ואילך מתבסס על שילוב של סקר ההוצאות וההכנסות. יחס הסתברויות הוא בהשוואה למשפחה בה ראש משק הבית בעל 16+ שנות לימוד.

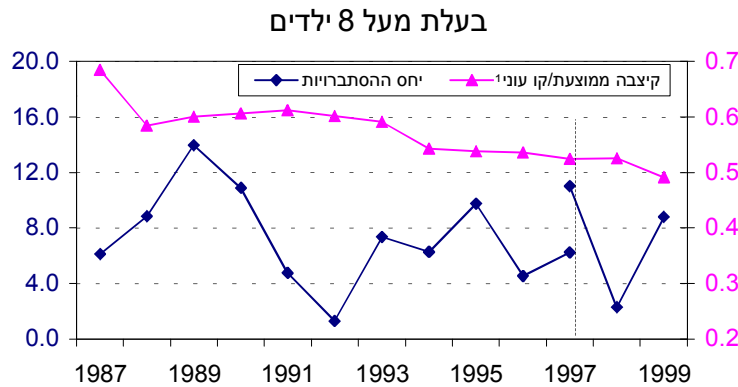
דיאגרמה 4: יחס ההסתברויות עבור משפחה

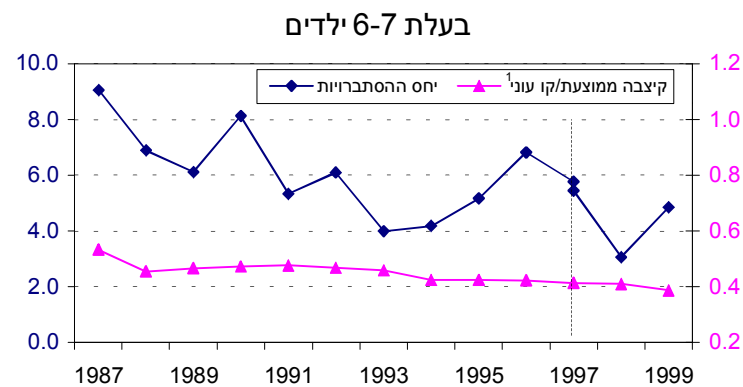
¹קיצבת ילדים למשפחה עם 4-5 ילדים חלקי קו העוני למשפחה כזו.

¹יתכן כי בשנים 85-92 בהן היה מבחן הכנסה לקבל קצבאות ילדים עבור הילד הראשון והשני לא נרשמו הקצבאות באופן מלא בסקרי ההכנסות.

¹קיצבת ילדים למשפחה עם 8 ילדים חלקי קו העוני למשפחה כזו.

¹קיצבת ילדים למשפחה עם 6-7 ילדים חלקי קו העוני למשפחה כזו.

הניתוח עבור השנים 1987-97 מתבסס על סקרי ההכנסות. ב-1997 יש שבר בסדרה, והניתוח משנה זו ואילך מתבסס על שילוב של סקרי הוצאות וההכנסות. יחס ההסתברויות הוא בהשוואה למשפחה ללא ילדים.